

הדף היומי

מדרשית הדף היומי

הבית הרוחני שלך

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת ברכות - דף ג

סיכום הדף

נושא היום: משמרות הלילה. צער השכינה. איסור כניסה לחורבה. זוד המלך בחצות

התבאר במשנה, לדעת ר"א, סוף זמן ק"ש של ערבית - סוף האשמורה הראשונה. **כמבואר בגמ' להלן** נחלקו רבי ורבי נתן לכמה חלקים מתחלק הלילה במשמרות עבודת המלאכים, **לרבי** יש ד' משמרות, וכל משמר הוא ג' שעות. **לרבי נתן** ג' משמרות וכל משמר משמש ד' שעות, **מסקנת הגמ'** שר"א סבר כדעת רבי נתן שבלילה יש ג' משמרות, **ור"א לא אמר** בלשוננו שזמן ק"ש **עד סוף שעה שלישית**, ללמד שיש משמרות בריקיע, ניתן להבחין בהם אף ליושבי הארץ. **כפי שמבואר בברייתא** שאמר ר"א שהקב"ה שואג כארי ג' שאגות, **וסימן לדבר משמר א'**, חמור נוער. **משמר ב'**, כלבים צועקים. **משמר ג'**, תינוק יונק משדי אמו, והישנים יחד מדברים ביניהם כאשר המספרת עם בעלה, **מבארת הגמ'** שהסימנים שנתן ר"א **לסוף משמר א'**, **לאמצע משמר ב'**, **ותחילת משמר אחרון**, **ויש מבארים** שמנה את זמני סוף המשמרות, **ואמנם** הסימן האחרון מוגדר כיום ויש בו **נפק"ם** לאדם שיטן בבית אפל ומשעה ששומע אשה מספרת עם בעלה יודע שהגיע [זמן ק"ש של שחרית].

אמר רבי יצחק בר שמואל בשם רב, ג' משמרות יש בלילה ובכל משמר השכינה בצער ושווא הקב"ה על חורבן הבית וגלות ישראל. **מבואר בברייתא** שרבי יוסי הלך בדרך ונכנס לחורבה כדי להתפלל, אליהו הנביא זכור לטוב המתין על פתח החורבה, ובדיון ודברים בין אליהו הנביא לרבי יוסי, **אמר רבי יוסי** שנכנס לחורבה כדי להתפלל בלא הפרעת עוברי דרכים, **אמר לו אליהו** היה לך להתפלל בדרך תפילה קצרה ולא להיכנס לחורבה, **עוד אמר לאלהו** הנביא שישמע בת קול מיילת כינה על חורבן הבית וגלות ישראל, **ואמר לו אליהו** שג' פעמים ביום השכינה מבכה כך. **ועוד** בשעה שעם ישראל אומרים 'יהא שמיה הגדול מבורך' [2] הקב"ה אומר שהיה שבח מלכותו בשעה ששבת המקדש היה קיים, ועתה בצער על גלות ישראל מהשכינה.

אמר רבי יוסי מדברי אליהו הנביא למדתי ג' דברים: א. לא נכנסים לחורבה. ב. מתפללים בדרך. ג. בדרך מתפללים תפילה קצרה.

באיסור כניסה לחורבה יש ג' סיבות: א. חשד זנות. ב. סכנת מפות. ג. סכנת מזיקים. הצורך את כל העומים באופן שלא קיימים כל הסיבות, וכך **א. חשד זנות**, באופן שהחורבה חדשה אין סכנת מפות, ומדובר בשני אנשים שלכך אין מזיקים, ואותם אנשים פרוצים ולכן יש חשד. **ב. סכנת מפות**, אנשים כשרים שלא חשודים על הזנות ואין מזיקים, והחורבה ישנה. **ג. סכנת מזיקים**, החורבה חדשה ואין מפות, אנשים כשרים שאין חשד זנות, ומדובר במקום המיוחד למזיקים ויכולים להזיק אף ב' אנשים. או בחורבה חדשה שנמצאת מחוץ לעיר שאין חשש זנות, ובאדם אחד יש סכנת מזיק.

נחלקו רבי ורבי נתן בחלוקת הלילה למשמרות, **לרבי נתן** ג' משמרות, המקור ממלחמת דעון במדיון "ראש האשמורת התיכונה" אם יש תיכונה, יש משמרת קודם ויש אח"כ. **רבי למד** שאין זו ראייה "תיכונה" ניתן לפרש "מרכז" ויש בו ב' משמרות, לרבי נתן א"כ היה צורך להיות כתוב "תיכונה שבתיכונות". **לרבי** יש ד' משמרות, **ביאר רבי זריקא בשם רבי אמי בשם רבי"ל**, חצות לילה אקום" ונאמר "קדמו עיני אשמורת", אם כאשר קם בחצי הלילה הקדים ב' משמרות, ואם בשש שעות יש ב' משמרות, הוי אומר שבלילה חצי 12 שעות יש בשה"כ ד' משמרות. **ורבי נתן ביאר**, א. קדמו עיני אשמורת מתייחס לקימה מוקדם לפני שאר המלכים שקמים ב' שעות לאחר תחילת היום, נמצא שהאשמורת הכוונה לב' משמרות שהם בשה"כ 8 שעות (6 של לילה ועוד שעתים ביום) אם כל משמרת היא ד' שעות הרי שבלילה יש ג' משמרות בלבד. **ב. קדמו עיני אשמורת הכוונה למשמרת וחצי ולא לב' משמרות מלאות.**

אמר רבי זריקא בשם רבי אמי בשם רבי"ל, בפני המת מדברים רק מדבריו, **שיטה א'**, ביאר רבי אבא בר כהנא דווקא בדברי תורה ובשאר דברים אין איסור. **שיטה ב'**, אפילו דברי תורה יוד"ש שאר דברים.

התבאר שזוד המלך קם בחצות הלילה, ובפסוק אחר מבואר שקם "בנשף" ובפסוקים הבין שהכוונה לתחילת הערב. **א. ביאר רב אושעיא בשם רבי אחא**, קם בתחילת הערב ואמר שלא עבר עליו חצות בשינה. **ב. לרבי זורא**, בתחילת הלילה עסק בתורה והיה מתמננם כסוס, ומחצות התגבר כארי. **ג. לרב אשי**, עד חצות היה עוסק בתורה, ומחצות בשירות ותשבות.

למסקנת הגמ' "נשף" יכול להתפרש על תחילת הערב, וכן על תחילת היום, שהכוונה "קפץ" היום ובא, "קפץ" הלילה ובא.

כאשר **משה רבינו** הזהיר על מכת בכורות אמר "כחצות" בכ"ף הדמיון, ששמע שלא ידע מתי בדיוק 'חצות', ואיך דוד המלך ידע. **ביאר רב אחא בר ביזנא בשם רבי שמעון חסידיא**, שכינורו של דוד המלך היה מסמן לו שהתחיל לנגן בחצות הלילה כאשר רוח צפונית נשבה עליו. (עוד **ביאורים על שאלהו להלן ד, א**) המקור שהיה כינור (בגמ' ד, א) **ביאר רבי יצחק בר אדא או בר רב אידי**, "עורה כבודי עורה הנבל וכינור אעירה השחר".

בחצות הלילה דוד המלך היה עומד ועוסק בתורה עד שולח עמוד השחר, **וכנסו** חכמי ישראל ואמרו לו שצריכים פרנסה ואין הקומץ משביע את הארי להתפרנס זה מזה, **ואמר להם** שילחמו ויתפרנסו מהביזה, **התיעצו** עם אחיהופל, נטלו רשות **מהסנהדרין**, ושאלו **באורים ותומים המקור**, **ביאר רב יוסף** "ואחרי **אחיתופל** (יועץ) **בינהו** בן יהוידע [3] (סנהדרין) **ואביתר** (אורים ותומים) ושר צבא למלך יואב". יש עוד מקור לסנהדרין קודמים לאורים ותומים "ובינהו בן יהוידע (סנהדרין) על הכרתי ועל הפלתי (אורים ותומים)". **אורים ותומים** נקראו 'כרתי' כורתים וחוטכים דברים. 'פלתי' מולפאים דבריהם.

הארות:

[1] אמנם ר"א סובר שזמן ק"ש מתחיל משעה שמבדיל בין צבע התכלת לכרתי, מבארים בתוד"ה למאן, כיון שידע שהגיע עמוד השחר קודם שיקום וזמן עמו כר הגיע הזמן. [2] יש מבארים בגמ' שזה האופן יהא שמיה רבה וכו' שאנו אומרים בקדיש, יש שהגיהו מחמת כך את נוסח הגמ', ויש שביארו שהמכוון בגמ' הוא תפילה על צער השכינה והיא תפילה העומדת בפני עצמה. (עיין בהוה תוס' ד"ה ועיני; תוס' רא"ש; רב"ב ס"י ב; מהרש"ל.) [3] ביארו לפי רש"י, עיין ר"ת בתוס' ד"ה ביהוה שגרס אחרת.

עיונים על הדף

הנהגת האדם בהשכמתו ללימוד ותפילה בלילה.

מבואר בגמ' שזוד המלך היה קם בתחילת הלילה והיה עוסק בתורה עד חצות ואח"כ בשירות ותשבחות, או שביארו שמעולם לא עבר חצות הלילה בשינה, או שיעד חצות היה לומד ומתמננם ואח"כ מתגבר כארי, עכ"פ שיש מעלה מיוחדת ללימוד תורה בלילה.

כתב רבינו המאירי בסוף הסוגיא, לעולם (!) אדם צריך להיות זהיר בדברי תורה ולהשכים מוקדם בעבור זה, ושלא ימשך אחר תענוגות העולם הזה, ושלא יפתהו יצרו להתרשל בדבר תלמוד תורה, ולא יתרשל בכך מחמת עושרו ונכסיו, שהרי הכל חולף ואבד, מלבד תלמוד תורה שכרה עומד לעד! ומי לנו גדול מדוד המלך שהיה טרוד הרבה במלכותו ובכמה וכמה עסקים ובכ"ז היה משתדל להתימיד כינורו שינגן בחצי הלילה כמבואר בסוגיא, וחבריו של דוד היו לוקחים ממנו מוסר שאמרו אם דוד המלך שטרוד בשאר ענייני הממלכה ומוכרח להשתדל בשאר טרודות, כך הוא נוהג וקם בחצות ללימוד התורה, אנו על אחת כמה וכמה, ועד שנעשה שכולם היו עוסקים בתורה מחמת שזוד המלך השפיע עליהם, ומסיים המאירי "אוי לאוזנינו שכך שומעות ואינן מקבלות ואשרי המדבר באזן שומעת!!! כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות דעות ה"ד) היום והלילה ארבע ועשרים שעות. די לו לאדם לישן שלישן שהוא שמנה שעות. ויהיו בסוף הלילה כדי שיהיה מתחלת שנתו עד שתעלה השמש שמנה שעות ונמצא עומד מחטתו קודם שתעלה השמש. עכ"ל.

במ"ב (סי' א סק"ט) האריך לבאר את גודל הענין והמעלה ומצד שני הצורך המיוחד לקום מוקדם ללימוד לתיקון חצות, ומאידיך הכנה נכונה לתפילת שחרית. וביאר דבריו כמעט כלשוננו הטהור, המקובלים האריכו מאוד בגודל מעלת קימת חצות, כי רבה היא וכבר נדפס בסיפורים סדר ההנהגה ע"פ כתבי האר"י ז"ל. וזמן חצות הוא תמיד באמצעות הלילה חמש בכל מקום ואפילו בלילות הארוכות או הקצרות והיא י"ב שעות אחר חצי היום.

והעת להתאונן על החורבן נכון יותר שיהיה קודם חצות מעט, ומחצות ואילך יעסוק בתורה. ובסוף הלילה יבקש צרכיו וי"א אז שומרים לבוקר. (גא. הסדר המבואר במ"ב הוא כעין הסדר המבואר לפנינו בברייתא שקיים דוד המלך ע"ה, שמת חצות היה עוסק בתורה, ובעמוד השחר התעסק עם חכמי ישראל בצרכי עם ישראל ובבקשות הפרט) ואם התעורר משנתו קרוב להנץ החמה יאמר המזמורים לבד וידלג הקינות ואח"כ יאמר שומרים לבוקר.

אחר תיקון חצות שיעור משניות קודם לכל דבר, ואם זכה לחכמת האמת עת ההיא מסוגלת מאוד.

צריך ביחוד להיזהר מאוד מאוד משיחת חולין בניעורם בלילה. מי שאינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מחמת שהוא חלש בטבעו או שהוא יודע בעצמו שאם יקום באשמורת יישן בעת התפלה, מוטב לישן כל הצורך ומ"מ יהיה זהיר מאוד לקום שעה ולפחות חצי שעה קודם קריאת השמש לבהכ"נ כדי שיהיה יוכל להכין עצמו להתפלל בצבור ובנקיטת.

המחבר (סי' רלח, א) הזהיר שצריך להיזהר בלימוד התורה בלילה יותר ממשל יום והמבטלו עונשו רב. ובמעלת הלימוד תורה בלילה הביא שם במ"ב, "כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושיך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי" "ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה עליהן הכתוב כאילו עוסקין בעבודה" "כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו"

בשו"ע (הל' ת"ת ביו"ד סי' רמו) הביא מלשון הרמב"ם (פ"ג מח"ת ה"ג) "מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחת מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא"ב אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים אין גורנה של תורה וכו' וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד מנשך עליו ביום וכו'".

במג"א (רלח סק"א) הביא שאין לשינת הלילה שיעור מדויק וכל אדם לפי כוחו ובריאותו ועכ"פ לא ישתקע בשינה יותר מדאי.

איך כינורו של דוד המלך ניגן?

מבואר בגמ' שזוד המלך היה מתעורר ע"י כינורו שינגן בדיוק בחצות ע"י רוח צפונית. איך נעשה הדבר.

ברש"י (ד"ה כונה היה) מבואר שנקבי הכינור היו לצד צפון, ובחצות רוח צפונית נושבת והיא נשבה ונרמה לכינור לנגן. בתוס' (ד"ה רוח צפונית) ביאר שרוח צפונית מנשבת עם כל רוח שמנשבת, אלא שבחצות היא מנשבת לבד. בתוס' רא"ש כתב שאין בכוחה של הרוח הצפונית המנשבת עם כל רוח לנשב בכינור ולנגן בו, אלא רק בחצות.

ברשב"א הביא בשם רב האי גאון, שהיה לדוד המלך איזה סימן בכינור מתי חצות כמו מראה שעות. וביאר שהיו מעמידים כמות של מים לפי החשבון היומי מתי הוא חצות, ומחמת התנדויות במים היה הכינור מנגן.

בפירושו על התנא דבי אליהו (רבה יח, קנ) ביאר שלא הכינור עצמו ניגן אלא היו מחוברים אליו משקולות, והם נדו וזזו מחמת הרוח ועי"ז הכינור היה מנגן.